

RİSK TOPLUMUNDA ÇOCUKLUK

Doç. Dr. Fahri ÇAKI Arş. Gör. Elif ALTUNDERE

Balıkesir Üniversitesi

ÖZ

Bu makale, risk toplumunda genelleştirilmiş risk algılarının ve spesifik olarak “tehlikeli yabancı” söylemlerinin çocuk yaşamını ve ebeveynlik tutumlarını nasıl etkilediğini incelenmektedir. Bu bağlamda modern ebeveynlik algı ve pratiklerinde merkezi bir rol oynayan uzmanlık/danışmanlık ve küresel medya faktörlerinin çocuk üzerindeki etkileri eleştirel bir gözle tartışılmaktadır. Makale, çocuklarını tehlikelerden ve risklerden korumak isteyen anne-babaların dış dünya ile çocukları arasına kalın duvarlar ördüklerini, onların kişisel gelişimlerini ve sorunlarla başa çıkma becerilerini bizzat kendilerinin sınırladıklarını örneklerle göstermeye çalışmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Çocuk, risk toplumu, korku kültürü, aile, ‘tehlikeli yabancı’

ABSTRACT

This article tries to explore how perceptions of generalized risks and specifically discourses of “dangerous stranger” affect lives of children and attitudes of parenting. In this context, the impacts of expertise and counseling together with global media, factors that play crucial roles in perceptions and practices of parenting, are critically discussed. The article argues with examples that parents who try to protect their children from risks and dangers ironically build thick walls between their children and the real world and that such parents themselves restrict their children’s personal development and skills of dealing with difficulties.

Keywords: Children, risk society, culture of fear, parenting, “dangerous stranger

1. Giriş

Çocuklar geçmişin, bugünün ve geleceğin arasındaki köprü gibidirler. Geçmişin etkisinde, bugünün gerçekliğinde ve geleceğin ihtimallerinde kendilerine sosyal hayattan bir konum edinirler. Bireysel duruşlarını oluşturmalarında her ne kadar geçmişteki toplumsal kurallar ve gelecekteki olası durumlar tesir etse de, bulundukları çağın düşünce, kuşku, inanç, tutum, soru, umut, beklenti ve fikirleri çocuğun hayata bakış açısını temelden etkilemektedir. Çünkü çocuk doğduğu andan itibaren bir ilişkiler sarmalının içerisinde. Bu ilişkiler farklı derecelerde çocuğun hayata bakış açısının oluşmasına ve toplumsal düzene katılımına etki etmektedir.

Modern öncesi toplumda çocuğun adı yoktu. Çocuk, hayatın akışı içinde tali bir yere sahipti. Çocuğu bekleyen sayısız riskler vardı ve hayatta kalma olasılığı çok düşüktü. Çocuğu bekleyen bu riskler içinde bulaşıcı hastalıklar, yetersiz beslenme, doğal afetler, savaşlar, esaret/kölelik, zorunlu göç en yaygın ve etkin risklerdi. Moderniteyle birlikte çocuk tedrici bir önem ve değer kazandı. Çocuğa bakış değiştiği gibi çocuğun yaşam standartları ve dolayısıyla yaşama şansı da giderek arttı. Çocuk işçiliği 18. yüzyılda önemli bir olgu olarak kendini gösterse bile işçi sınıfı ailelerinde dahi çocuk yaygınlaşan bir değer kazandı. Çocuğun eğitimi, sağlığı ve refahı ailenin simgesel sermayesinin bir göstergesi haline geldi (Postman, 1995).

20. yüzyıla gelindiğinde çocuk artık aile ve toplum yaşamında merkezi bir yere yerleşmiş bulunuyordu. Devlet, çocuğun güvenliğini ve refahını sağlamada en az aile kadar kendisini sorumlu ve yetkili saymaya başladı. Bunun için genel eğitim ve sağlık hizmetlerine devlet bütçelerinde ciddi paylar ayrılmaya başlandı, çocuğun güvenliğine yönelik çok sayıda yasalar çıkartıldığı gibi uluslararası organizasyonlar da çocuk hakları beyannameleri hazırladılar.

Ancak, paradoksal olarak çocuğun değeri ve yaşam standartları ne kadar arttıysa onu bekleyen risklerin de o kadar arttığına yönelik inanç yaygınlaşmıştır. Çocuğun toplum içerisindeki konumunun ve sosyal yapı içerisindeki ilişkilerinin, toplumsal düzene ait dinamiklerin etkisinde olması kaçınılmazdır. Nitekim endüstri-sonrası modern toplumda çocuğun yaşamını belirleyen en önemli etkenlerden biri de “sosyal korkular” olmaktadır. Genel olarak bakıldığında gündelik yaşamda herkesin hayata dair pek çok korkuları bulunmaktadır. Modernleşmenin etkisini iliklerimize kadar hissettiğimiz, kurallarından kaçamadığımız günümüzde “risk” sıklıkla kullanılan kelimeler listesinde yer almaya başlamıştır. Ancak “risk” kelimesinin net bir tanımını vermek, sınırlarını belirlemek çok da kolay değildir... Türk Dil Kurumu risk kelimesini “zarara uğrama tehlikesi, riziko” olarak tanımlamıştır (TDK, 2015). Risk kelimesi “riske girmek, risk almak, riske atmak” gibi örneklerde görüldüğü gibi deyimleştirilmiştir ve aynı zamanda “risk faktörü, risk yönetimi, kalite riski” gibi tamlamalar şeklinde de gündelik yaşamda kullanılmaktadır. Ancak bu durum toplumsal yaşamda var olan veya üretilen risklerin sınırlarını tam anlamıyla çizmemektedir. Bu nedenle risk iyi-kötü, legal-illegal olarak ikili bir kodun ötesinde çok veya az risk altında olmayı ifade ve temsil etmektedir.

Risk, endişe, kaygı ve korku gibi derin ve negatif anlamları barındıran toplumsal yaşam, kendine özgü yeni kurallar yazmaktadır. Yeni düzeni içlerine en kolay sindiren çocuklar, bu düzenin taşıyıcılarıdır da aynı zaman da... İşte bu yüzden risk toplumunda çocukların diğer insanlarla kurduğu iletişim, dünyaya bakış açısı ve yeni düzendeki konumları derinlemesine incelenmelidir. Bu makale, risk toplumunda risk algılarının çocuğun yaşamına etkileri keşfedici bir araştırma kurgusuyla incelenecektir. Dolayısıyla makalenin odaklandığı iki ana sorudan biri çocuk-risk söyleminin hangi dinamiklerle geliştiği ve diğeri de bu söylemin çocuk yaşamını nasıl etkilediğidir.

Bu sorular çerçevesinde, öncelikle Ulrich Beck’in risk toplumu ve Furedi’nin “korku toplumu” kavramaları öz olarak incelenecek, daha sonra

risk/korku toplumunda çocuklarla ilgili üretilen risk söyleminin ana unsurları çocuk ve aile yaşamına etkileriyle birlikte tartışılacaktır. Bunu, yaygın bir örnek olması bağlamında “tehlikeli yabancı” söyleminin çocuğun yaşamına etkilerinin ve bu söyleme karşı sunulan karşı söylemin birlikte incelemesi takip edecektir. Son olarak, çocuk ve risk söylemlerinin hizmet ettiği amaçlar irdelenerek bu söylemlerin küresel kapitalizm içerisindeki işlevleri belirlenmeye çalışılacaktır.

2. Risk ve Korku Toplumu

Çağdaş toplumdaki değişimleri analiz etmek için ileri sürülen “risk toplumu” kavramı, “güvensizleştirilmiş bir topluma” işaret eder (Beck, 2013). Beck’e göre, modernleşmenin son dönemde değişime uğramasıyla birlikte sını modernleşmeden risk toplumuna geçiş süreci yaşanmaktadır. Yani risk toplumu sanayi toplumunun örtük sonuçlarının, sanayideki aşırı üretimin küresel olarak oluşturduğu tehlikelerin ifadesidir. Bu durum riskin anlamsal devinimini de oluşturmaktadır. Bu kavram temelde cesaret ve macerayı çağrıştıran kişisel risklerin ötesinde, yeryüzündeki tüm hayatın kendi kendini yok etmesi tehlikesi anlamını içermiyordu. Diğer bir deyişle eskiden fiziksel olarak etkileri gözlemlenebilen, bedenimize etki edebilecek olan, daha çok niceliksel olan riskler; yerini küresel ölçekte etkisi olan, nicel etkilerine ek olarak nitel bir etki alanına bıraktı. Üretilen riskler küresel ölçekte tesirini göstermeye başladı. Temelde risklerin toplumsal düzendeki etkileri sınıfsal, bölgesel ya da cinsiyet bağlamının çok daha ötesinde herkesi kuşatacak ölçekte dir. Hiyerarşik olarak kendini korumaya çalışan gruplar kendi sınıflarına özgü kaçınma metotlarıyla önlemler almaya çalışsa da “hepimizin soluduğu hava karşısında tüm sınıflara özgü duvarların yıkıldığı” gerçektir (Beck, 2011, s.49). Geçmiş ile şimdiki zaman arasında en büyük fark açlıktan ölme tehdidi ile zehirlenerek ölme tehdidi arasındaki ince çizgide geçmişte insanlar “açım!” derken, risk toplumunda insanların “korkuyorum!” haykırılarıdır (Beck, 2011, s. 72). Beck’in bu anekdotuna paralel olarak Furedi de günümüz toplumunda yaygın kaygının “dikkat et zarar görebilirsin” düşüncesi olduğunu ileri sürmektedir (2014, s.19). Genel olarak, risk

toplumunda artık bireylerin ortak noktası “endişe”dir. Endişe ise içerisinde belirsizliklerin oluşturduğu kaygı ve korkuyu barındırmaktır.

Bireylerin ve ulusların aldıkları kararlarla doğrudan ilgili olan risk, modernleşmenin getirdiği denetimsiz, öngörülemez, insan kaynaklı ve küreselleşmiş tehlikeleri ifade eder. Risk toplumu olası risklerin ve tehlikelerin kahir ekseriyet ile altını çizmekte, gündelik yaşamımızın içerisindeki etkisini tüm iletişim kanallarıyla topluma duyurmaya çalışmaktadır. Risklerin ve tehlikelerin varlığının bu kadar vurgulandığı bir sistem “korku kültürü”nün oluşumunu kaçınılmaz kılmaktadır. “Yeni tehlikeler ile ilgili korkulu rivayetler, insanların kaygı ve korkularını arttırmakla kalmıyor; bu rivayetler var olan korkuları iyice güçlendirip, insanların yaşam biçimini değiştiriyor” (Furedi, 2014, s. 11). Potansiyel tehlikeler kümesinin durmadan genişlemesi ve risklerin üretiminin ne zaman biteceğinin öngörülemez oluşu bireyler bazında güven ve güvenlikle ilgili kalıcı korku ve kaygıların oluşumuna sebep olmaktadır. Modern insan risk bilinci yüksek bir insandır. Modern toplumun gündelik yaşamında merkezi bir yer edinen risk, anlaşılmaya, hesaplanmaya, yönetilmeye ve denetlenmeye çalışılan bir olgudur. Modern insan bir anlamda risk hesaplamasında uzman olan bir insandır. Anne-babalık da çocuklarıyla ilgili riskleri takip eden, hesaplayan, önlem alan bir aktörlüğe dönüşmektedir. Riskler bağlamında toplumun yaşam faaliyetlerini sürdürürken “güvenlik” bireylerin hareketlerini belirleyici aynı zamanda da kısıtlayıcı bir niteliğe dönüştürülmektedir. İnsanlar yaptıkları her işte güvenliği temel almakta, riski tamamen kötü bir şey olarak kabul ettiklerinden sıfırlama çabası içine girmektedirler. Bu sebeple, dağcılık yaparken kaza geçiren birisi güvenlik öğütlerine uymadığı için kişisel olarak suçlu sayılmaktadır. Aile temelinde ise çocuğunu 24 saat gözetmeyen ebeveynler çocuklarının başına gelen en ufak bir tehlikeden bile sorumlu tutulmaktadır. Sadece anne ve baba ile güvenli bir ilişki çemberi sunulan çocuk için “güvensizlik” kaçınılmaz bir duygu olmaktadır. Risk ve güven ilişkisinin karmaşıklığı içinde aileler çocuklarını “koruyucu koza” içine aldıkları bir sistem kurmak

istemektedirler. Koruyucu koza, “dış dünyadan gelen potansiyel tehlikelere karşı koruyucu bir perde oluşturan ve psikolojik olan temel güvene dayalı bir savunma mekanizması”dır (Giddens, 2014, s.290). Bu tarz mekanizmalar anne-babaların çocuklarına güvenli bir ortam sunma çabaları olsa da toplum içerisinde güven, (çekirdek) aile ile sınırlı kalmaktadır. Oluşan bu koruyucu koza, günümüz toplumunda anne-babaların çocukları için istemsiz olarak ördükleri kalın duvarlardır. Risk toplumunda güven duvarının güçlü bir şekilde delinmesi, toplumu güvensizleştirilmiş bir toplum yapısı haline getirmektedir. Anne-babaların sosyal hayat içerisinde duydukları korkular zamanla bu korku kültürü içinde yaşayacak yeni nesillere, çocuklara aktarılır.

Genel olarak risk, sosyal ve ideolojik olarak inşa edilir (Giddens, 2014). Aslında risk nötr bir anlam taşır; bu yönüyle risk tehlikeler kadar fırsatlar da içerebilir. Ancak söz konusu çocuklar olduğunda – ki sosyologlara göre çocukluğun kendisi de sosyal ve kültürel olarak inşa edilir – risk kavramına yüklenen anlam genellikle olumsuz sonuçlardır. Bunun sebebi çocukların yaşça, bedenlen ve ruhen küçük, kırılgan ve korunmasız olduğu kabulüdür. Çocuklar ve riskler ilişkisi doğrudan çağdaş Batı-merkezli çocukluk anlayışına dayanır (Harden, 2002, s.43). Çocukların doğrudan çocuk oldukları için masum, zayıf ve dolayısıyla riske açık olduklarına inanılır (Daniel, 2010, s.236). Bu nitelikleri, endüstri sonrası modern toplumda, çocukları risklere karşı korunması gereken bir gruba dönüştürür. Çocukları koruma, ebeveynlerin, devletin ve çocuklara hizmet üreten kurumların ve profesyonellerin başlıca endişesi haline gelir. Risklere karşı bu kadar korumacı bir tavrın kendisi de paradoksal olarak başka riskleri beraberinde getirir. Aşırı derecede korunan çocuklar, egoist ve hazzı bir kişiliğe sahip olma ve zorluklarla baş etme becerilerini geliştirememesi riskiyle karşı karşıyadırlar aslında. Diğer bir deyişle, çocukları korumak için yapılanlar gerçekte onlara öngörülemeyen başka zararlar verebilir.

Riskin sosyal ve ideolojik olarak inşa edilmesi, farklı toplumlarda ve toplumsal gruplarda risklerin farklı şekillerde ve ağırlıklarda inşa

edilmesi anlamına gelir. Nitekim çocuklara yönelik riskler seçici bir şekilde gündemde yer alır. Bu bağlamda, örneğin İslam Dünyasında kız çocuklarının sünneti, çocuk gelinler, genç kızlara yönelik namus cinayetleri mütemadiyen Batı medyasında yer alan riskler olarak belirir. Çocuklarla ilgili riskler farklı ebeveyn grupları tarafından da farklı inşa edilecektir.

3. Anne-Baba ve Çocuk İlişkisi - Risk Toplumunda Aile Olabilmek

Risk toplumlarında kadın-erkek rollerinde değişimler gözlemlenmekte, buna paralel olarak anne-babalık rollerinde de farklılaşmalar görülmektedir. Gündelik yaşam içerisindeki tehlikeler toplumları olduğu kadar toplumların en çekirdek katmanları olan aileleri de korkular ve kaygılarla dolu bir dünyaya mahkûm etmektedir. Aileler “paranoyak anne-baba” olmak zorunda bırakıldıkları bir dünyada yaşadıklarını düşünmektedirler. Modern toplumlarda ailenin rolü, “risk değerlendirici hesap makinesi (risk-assessing calculative machine)” şeklinde tanımlanmaktadır (Stokes, 2009,s. 18). Geçmiş ile günümüz arasında çok büyük farklılıklar olduğuna dair düşüncelerin yaygınlaşması ile birlikte, risk toplumu içerisinde iyi ebeveyn olma mücadelesi veren anne-babalar, kendi anne-babalarının geçmişte onlara sağladıkları özgürlükleri bugün kendi çocuklarına gösteremeyeceklerini düşünmektedirler. Önceki jenerasyonlarda anne-babalar yakın çevrelerindeki insanlara (akraba, komşu, arkadaş vb.) güvenebilirlerdi. Ancak artık böyle bir konuda yeni nesil aileler çocuklarını değişen dış dünyaya karşı temkinli yetiştirmeleri gerektiği algısına sahiptir. Risk toplumunda yaşamak demek her gün bir çocuk cinayetiyle sarsılmış, risklerle dolu bir dünyanın gerçeklerini görmüş olmak demektir. Bu sebeple de geçmiş dönem ebeveynlerinin tavsiyelerinin yeterli olmayacağına inanılmaktadır. “1980’lerden beri, çocukların doğuştan savunmasız ve ‘risk altında’ oldukları inancı bir kültürel dogma karakteri kazanmıştır (Furedi, 2014, s. 85). Bu toplumsal koşullar altında iyi anne-baba olmanın ilk temel kuralı çocuğu olabildiğince erken, dış dünya ile

tanışma sürecinin başında, dış dünyadaki tehlikelere karşı bilinçlendirmektir.

Eskiden çocukların kollanmasında anne-babalar tarafından diğer yetişkinler birer müttefik olarak görülmekteydi. Özellikle komşular ve yakın çevredeki yetişkinler çocukların korunması yönünde ailelerden sonra ikincil sorumluluk sahibi kişilerdi. Ancak günümüzde anne-babalar kendileri dışındaki herkesi çocukları için bir ‘yabancı’ olarak görmektedirler. Bu ‘yabancı’lar aileler açısından çocukları için tehlikeli ve güvenilmez kişiler listesindedir. Günümüzde çocukların bu dayanışma ve güvenin olmadığı ortamda şiddet, istismar, alkol, tütün, uyuşturucu bağımlılıkları gibi yaygınlaşan riskler altında yaşamlarını sürdürmeye çalıştıklarına inanılmaktadır. Bu sebeple de iyi anne-babaların çocuklarını erken yaşta bilinçlendirmeleri gerektiğinin yanı sıra ekstra önlemler alarak çocuklarını korumaları gerektiğinin de altı çizilmektedir. Tehlike uyarıları çocuğun doğum anında hatta daha öncesinde başlamaktadır. Çocuk anne rahmine düştüğü andan itibaren anne-babalar aşama aşama yaşayacağı tehlikelere karşı önlem listesini hazırlamaya başlamaktadır. Sağlıklı hamilelik için verilen püf noktaları, doğum sonrasındaki süreçte ailelerin çocuğa güvenli ortam sunma çabaları şeklinde dönüşüm yaşamaktadır. ‘Montessori yöntemiyle kendine güvenen çocuklar nasıl yetişir’, ‘Çocuk Eğitimi El Kitabı’, ‘0-6 Yaş Çocuk Eğitiminde 100 Temel Kural’, ‘Uzman Eğitimci Gözüyle Çocuk ve Ergen Gelişim Seti’ vb. kitapların günden güne sayılarının artması ve çok satılanlar listesinin başlarında yer almaları bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Risk toplumlarında çocuk ve anne-baba arasındaki ilişkiyi ve çocuğun dış dünyayla irtibatını belirleyen, çocuğa örülen duvarların en temelinde “güven-güvensizlik” düşüncesi yatmaktadır. Sürekli bir risk altında yaşama hissine dönüştürülen gündelik yaşam içerisinde kişiler arasındaki ilişkilere de negatif anlamlar yüklenmiş, insanların birbiriyle ikili ilişkilerinde dahi güvensizlik hâkim olmaya başlamıştır (Altan, 2006, s. 6). Risklerin etkisi altında kalan bu korku kültürü, insanların geleneklerden kopuşunu desteklemiş, bireyselleşmeyi “yalnızlık ve

soyutlanma” anlamının çok daha ötesine taşımıştır (Çuhacı, 2007, s.151). Bu durum insanların seçim yapma süreçlerinin iyi ya da kötü sonuçlara imkân tanıdığı düşüncesini oluştursa da, korku ve kaygılarının etkisinde ne kadar doğru bir yön belirleyecekleri aslında bir muamma oluşturmaktadır. İyi anne-baba olmanın net kuralı çocuklarının emniyette kalmaları için onları ve bulundukları ortamları gözetleyen, onlara hayatları boyunca refakat eden bireyler olmaktan geçmektedir. Sayar’a göre, “her şeyi çocuklarına soran, çocuklarının başına gelebilecek azami şeylerden dolayı azami emniyet takıntısı içinde yaşayan, takıntılı/gergin/paranoyak anne babalar kendi içlerindeki bu emniyetsizlik hissini çocuklarına aktarmakla; aslında güvensiz, edilgen, korkak çocuklar yetiştirmiş oluyorlar” (2013, s.23). Aslında bu durum kendi içerisinde bir kısır döngü doğurmaktadır ve ne yazık ki bu döngü içerisinde kaybolan değer “güven” olarak adlandırılmaktadır. Çevreye dair oluşan güvensizlik, herkesi ve her şeyi birer tehlike potansiyeli olarak gören anne-babalar hem kendilerinin hem çocuklarının sosyal hayatta sağlıklı ilişkiler kurmasını engellemektedir. İngiltere ve ABD’de anne babalar çocuklarının diğer yetişkinler tarafından uyarılmasını istememektedir, böyle bir durumla karşılaştıklarında ise tepki göstermektedirler (Furedi, 2014, s. 183). Bu anlayış ebeveynlerin çocukların doğdukları andan itibaren hemşireye, doktora, bakıcıya, yakın akrabalarına, komşularına, öğretmenlere ve diğer bütün “tehlikeli yabancılara” karşı bir risk faktörü olarak algılanmasına ve dış dünyaya karşı temkinli bir hayat sürmelerine neden olmaktadır. Çocuklar, risk toplumunun her yaşta karşılaşılabilecekleri olası tehlikelerinden korunması için cam fanuslara konulmaktadır.

“Uzmanlık ve danışmanlık” risk toplumu ve sonrasının en tehlikeli süreci olarak karşımıza çıkıyor. Çocuk anne rahmine düştüğü andan itibaren “gebelik öncesi danışmanlık” olarak başlayan süreç çocuğun bütün gelişim evrelerinde anne-babayı uzmanların düşüncelerine bağlı bırakmaktadır. Bunun yanı sıra yapılan “anne-baba destek programları” ile ebeveynlerin çocuklarına nasıl doğru bir şekilde davranmaları gerektiğine dair bilgiler verilmektedir. İkili ilişkilerin doğallığının kaybolması ve

güven ortalarının yok olmaya yüz tutması beraberinde gündelik yaşamın profesyonelleşmesini da getiriyor. Artık anne-babalar çocuk ile ilişkilerinin her aşamasını uzmanların önerileri bağlamında geliştirmektedirler. Çocuğun doğduğu ilk andan itibaren bütün süreçlerinde - ne yedirilmeli, neler alınmalı, nasıl davranılmalı, nasıl sevgi gösterilmeli, kavga ederse ne yapılmalı, vb. - bütün ihtiyaç ve sorunlarına yönelik bilgiler uzmanlara danışılması ve sadece onların önerileri doğrultusunda davranılması gerektiği yönünde bir algı mevcuttur. Artık geçmiş tecrübelerin veya deneyimlerin sonucunda oluşturulan davranış biçimleri yerini uzman ve danışmanların görüşleri doğrultusunda yaşanan gündelik hayat pratiklerine bırakmaktadır. Knaak'ın da belirttiği gibi "her zamandan daha fazla olarak artık 'iyi ebeveynlik' bağlam ve deneyimden uzaklaşmıştır. Giderek artan derecede ebeveynlik standartlaştırılmış ve tıbbileştirilmiştir. Bu ideolojik bağlamda, ebeveynlikte riski tanımlama ve izleme otoritesi giderek artan derecede tıbbi-bilimsel söylemin görüşleri olmaktadır" (Knaak, 2010, s.352). Her çocuğun bireysel farklılıkları veya sorunlara verdikleri öznel tepkiler yok sayılmakta, oluşturulmuş net kurallar çerçevesinde davranış kalıpları uzmanlar tarafından önerilmekte ve çocuklar bu kalıplar üzerinden değerlendirilmektedir.

Ancak, geline bu son noktada büyük kafa karışıklıkları ortaya çıkmaktadır. Uzmanların bilimsel açıklamalarındaki çeşitlilik bilime yönelik eleştirel tutumların oluşmasına sebep olmaktadır. Son dönemlerde televizyonlarda uzmanlar arasında yaşanan tartışmalar, insanların bilime olan güvenini derinden sarsmaktadır. Bu durum toplumdaki bütün otorite biçimlerinin sorgulanmasına da yol açmaktadır. Görülmektedir ki, risk toplumlarının temelinde var olan "güvensizlik" duygusu zaman içerisinde bütün alanları etkisi altına almaktadır. Bu salgın son dönemde yavaş yavaş uzmanlık alanlarını da kapsamına katmıştır. Ancak uzmanlık tabiri artık kendi içerisinde bir dönüşüm yaşamaktadır. Güven duyulmayan uzmanlık alanları yerlerini farklı bir adla ve 'son derece uzman(!)' danışmanlara bırakmaktadır. Bu döngü çemberinde ebeveynler, çocuklarına yeni

davranış biçimleri geliştirirken eski uzmanlıklara güven yitirseler bile yeni danışmanlık alanlarından yardım almaya yönelmektedirler. Çünkü aileler geleneksel hayat biçiminin ve kültürünün yeni dünya düzeni için yeterli gelmeyeceği inancını sürdürmektedirler, bununla birlikte gelinen noktada kendi ebeveynliklerinin de yeterli olmadığı kaygısını taşımaktadırlar. Böyle bir sıkışmışlık içinde çareyi ‘yeni uzman’larda aramaktadırlar. Bu karmaşık ilişkiler ağında Furedi’nin dikkat çektiği nokta ise danışmanlığın yararlarını ispatlayan nitelikte net bir çalışma olmamasına rağmen kimse bu olguyu tartışmamaktadır. İşin ucunda ise insanlar bir yarışmacı gibi en çok uzman yardımına ihtiyacı olan kişinin kendisi olduğunu ispatlama çabasına girmesidir. İhtiyat ilkesini çocuğuna benimsetmeye çalışan aileler, kendileri hakkında yaşadıkları korku ve kaygı çemberinin içinde hapsolmuş gözükmektedir.

Risk toplumlarında anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkiyi yönlendiren kurallar ve değerler sisteminde var olmayan konsensüs, aile hayatında geçmişten farklı birtakım problemlerin de ortaya çıkışına sebep olmuştur. Ebeveynlere verilen tavsiyeler bilimsel veriler ışığında yapılıyor ancak bunların doğruluğu, işe yarar olup-olmaması zamanla farklılaşma gösterebiliyor. Bir dönem babalara çocuğunun doğum sürecinin her aşamasında eşlerinin yanlarında olması tavsiye edilirken, daha sonraki süreçte bunun eşler arasındaki ilişkiye negatif etkileri olduğu ileri sürüldü. Bir dönem çocukları özgürce yetiştirmek, bireysel kimliklerini ve özgüven duyguları sürekli beslemek gerekli olduğu savunuldu. “Ben merkezli çocukların” sayılarının günden güne artmasıyla birlikte böyle çocukların çevreye zarar verdikleri ve toplumsal hayatta uyum içerisinde yaşayamadıkları gözlemlendi. Sonraki süreçte uzmanlar çocukların yaşamları içerisinde ebeveynlerinin çizmesi gereken sınırlar üzerine çalışmalar yapılmaya başlandı. Bu da çocuğun gelişim sürecinde belirsiz kurallar dizisi ve çatışan tavsiyeler ortamında bir kaosa sebep oldu. Ancak bu konuda henüz belirgin bir farkındalık sağlanmamış olmakla birlikte, yeteri kadar çalışma da bulunmamaktadır.

4. “Yabancı” ve Çocuk İlişkisi

Risk toplumlarında “yabancı” olan her şey ve her kimse bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı kelimesi temel anlamıyla kendi milletinden olmayan ya da tanınmayan kimse anlamına gelmektedir. Risk toplumunda ise yabancı bir risk faktörü olarak tanımlanır ve bilinmeyen belirsizliğine karşı negatif bir mana yüklenir. Bu durum toplum içerisinde bir kaygı ve korku oluşturur. Yabancı olandan kaçış, belirsiz olana karşı alınan önlemler “ihtiyat ilkesinin” de temelini oluşturur. Frank Furedi’ye göre, günümüzde ihtiyat ilkesi hayatımızın her alanında davranışlarımızı etkileyecek derece de kurumsallaşmıştır. Bu kurumsallaşma gündelik yaşamda sorumluluk sahibi bir şekilde davranış sergileme ve oluşacak riskleri en aza indirmek üzerine bir algıya sahiptir (2014, s. 157). İnsan davranışlarının sonuçlarının belirsiz olması risk toplumlarında tamamen tehlikelerle dolu bir dünya gerçeğinin altını çizmektedir. Bu da insanları ister istemez ihtiyatlı davranmaya zorlamaktadır. Peki, hayatın her alanını risk olarak gören bir toplumda, kaçış ve sakınmanın sınırları var mıdır? Varsa nelerdir? İşte bunu son dönemde söylemek çok zor... Yenidünya düzeninde risklerden kaçış insanları tamamen korku kültürünün içerisine hapsetmekte, herkes ve her şey bir tehdit unsuru olarak göstermektedir. Çocuğun bu noktadaki gerçekliği de “yabancı”ya karşı oluşturulan negatif ön yargılar olmaktadır.

Aslında oluşan bu sosyal korkuların temeline inildiğinde görülmektedir ki, bunu tetikleyen pek çok sebep mevcuttur. Bunlardan en önemli ve en baskın olanı davranış kuralları konusunda belirsizlik ve net olmayan durumlardır. Özellikle cinsel istismar, taciz, tecavüz gibi korkular da dünya çapında bir korku kültürü oluşturulmaktadır. Medyanın durumu dehşet verici olarak lanse etmesi ve her an herkesin başına gelebilecek tehlikeler dünyasında yaşandığı fikri üzerine yaptığı vurgulama nedeniyle, ailelerin çocuklarını daha temkinli yaşamaları hususunda sürekli olarak uyarmasına ve farklı yöntemler ile çocuklarını kontrol altına tutmaya çalışmasına sebep olmaktadır. Bu yöntemlerin başında gözetim ve denetim temelli kameralar, cep telefonu gibi teknolojik araçlar yer almaktadır. Bu

araçlar vesilesiyle aileler çocuğu sürekli kontrol etmeye başlamışlardır. Gözetim ve denetim çılgınlığı sebebiyle evlere, okullara, servislere kameralar takılmakta, çocuğun yaşına bakılmaksızın sürekli erişim sağlamak amacıyla her yere giderken cep telefonu verilmektedir. Ayrıca telefonlara çocuğun nerede olduğunu tespit etmek amaçlı konum bildiren programlar yüklenmektedir (bkz. Turkcell Çocuğun Güveninde Servisi).

Bundan sadece on sene öncesinde bile “sana çikolata vereceğim, babanın yanına götüreceğim” diyen insanlara inanma diye bulunulan telkinlerin şimdilerde çok daha ilerisine gidilmiştir. Şimdiki toplumsal düzende özel alan olan ev dışarısındaki her şey yabancı olarak görülmekte gösterilmektedir ve tüm bunlar tehlike ve risk unsuru olarak simgelenmektedir. Bu yeni düzende apartmandaki karşı komşu bile çocuğun imgeler dünyasında “yabancı”dır ve risk unsurudur. En yakın bir komşunun, akrabasının ve üvey anne-babaların birer tehdit unsuru olarak görülmesi, çocuğun herkese karşı tetikte ve temkinli davranması gerektiği davranışı en temelden verilmektedir. Bu durum da sosyal ilişkilerde belirsizlikler ve güvensizlik sorunu oluşturmaktadır. Risk toplumlarında iyi ebeveyn olmanın temelinde yatan çocuğu erken yaşta dış dünyadaki “tehlikeli yabancı”ya karşı hazırlamaktır. Hatta bu konu da “The Berenstain Bears Learn About Strangers” gibi resimli çocuk kitapları yazılmış, çocuklara “yabancı nedir?” konusunda tanımlama yapma ve “neden yabancılarla konuşmamalıyız?” gibi konularda çocuğa kendi dilinden bir anlatım imkânı sunulmuştur. Bu ve buna benzer birçok çalışma aileler tarafından tercih edilmekte, “çocukları bilinçlendirme” çalışmaları böylelikle sürdürülmektedir.

Çocukların çevredeki risklere ve tehlikelere karşı hazırlıklı olmasını desteklemek amaçlı pek çok ulusal ve uluslararası çalışma da yapılmaktadır. Bunlardan yalnızca biri olan “Underwear Rule / İç Çamaşırı Kuralı” çocuklara yabancı ile ilişkisinin sınırlarını göstermeyi hedefleyen bir proje kapsamında yürütülmektedir. Projenin sitesinde “Neden İç Çamaşırı Kuralı diye bir kural var?” sorusu şu şekilde cevaplandırılmış: “Her beş çocuktan biri cinsel istismar ve şiddetin bir türüne maruz

kalmaktadır. Bu durum, her yaştan, her renkten, her sosyal sınıftan ve her dinden çocuğun başına gelmektedir. Olayın faili, çoğu kez çocuğun tanıdığı ve güvendiği bir kişidir; bazen de bir başka çocuktur.” (Council of Europe Portal, 2015) Yapılan çalışma çocuğu risklere karşı tetikte olmayı benimsetme amacı taşısa da aynı zamanda korku kültürünü toplumun derinlerine işleyici bir etkisi de mevcuttur. “Yabancı” ile iletişimde zaten temkinli olması öğretilen yeni nesil, artık yabancıya dair her somut davranışı bir risk olarak benimseyecektir. Avrupa Konseyi’nin bu projeye amacı çocukları bilinçlendirerek 3-7 yaş aralığındaki çocuklara yönelik cinsel şiddet ve istismar oranlarını düşürmektir. Ancak bu amaç beraberinde çocuklarda bir korku ve kaygılar dünyası oluşumuna neden olabilmektedir. Buna benzer olarak Çocukları Şiddetten Koruma Ulusal Birliği (NSPCC) gibi kuruluşlar çocukların oyun alanlarında karşılaşacağı her türlü tehlikeye karşı farklı çalışmalar yürütmektedirler. Ebeveynlere çocukları istemediği takdirde hiçbir zaman bir yetişkini öptürtmemeleri yahut kucaklatmamalarını tavsiye eden kuruluş, eskilerden gelmiş olan tüm adetleri yok sayıp yeni risk dünyasında farklı bir yaklaşımı vurgulamaktadır. Geçmiş yüzyıllarda çocuklardan farklı ortamlara girdiklerinde büyüklerin elini öpmeleri veya sarılmaları istenirken, şimdi bunlar birer risk olarak vurgulanmaktadır. Algıdaki bu büyük değişiklik toplumsal düzen içerisinde yetişkinler ile çocuklar arasında diyalektik bir güvensizlik ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Bu ve benzeri çalışmalar yetişkinlerin çocukların davranışlarının suiistimal edilmesine dair algılarını güçlendirmekte, risklerden çocukları uzaklaştırmayı amaçlayan güçlü bir koruma endüstrisi oluşturmaktadır. Diğer taraftan, fiziksel temas hakkındaki bütün bu kuşkular ve alınmaya çalışılan önlemler çocukları korumamaktadır. Aslında, “ağı bu kadar genişleterek ve çocuk suiistimalinin normal bir hadise olmasını umarak, onu önemsizleştirme tehlikesini yaşıyoruz” (Furedi, 2013, s.78). Temelde alınan önlemler suiistimalciyi engellemekten öte, anne-baba ve çocuklar için bir korkular dünyası yaratmaktadır.

Risk toplumunda “yabancı” ile çocuk arasındaki ilişki geline nokta bir çıkmaz sokağa girmiş sayılmaktadır. Çünkü temelde çocuk kendine tamamen risksiz bir ortam oluşturmaya çalışmakta ve bu sebeple dış dünya ile kendi dünyası arasında yüksek duvarlar örmektedir. Bununla birlikte, “yabancı”nın belirsizliği, çocuk ile yabancı arasındaki ilişkiyi de belirsizlik çemberinin içerisine almıştır. Bu toplum yapısında yoldan geçen yaşlı bir teyze veya amcanın herhangi bir çocuğu sevmeye, uyarmaya, yardım isteme gibi bir hakkı olmadığı gibi komşu teyze veya amcanın yahut yakın akrabaların bile çocuk üzerinde herhangi bir etkisi olmaması için engeller konulmakta, kimseye söz hakkı verilmemektedir. Yabancı tehlikesi etrafında inşa edilen korku kültürü, çocuğun toplumsal hayatta diğerleri ile olan ilişkisini neredeyse sıfıra çekmektedir. 10 ve 11 yaşlarındaki çocuklar üzerinden yapılan bir ankette, çocuklardan güvenli ve güvensiz alanlar olarak tanımladıkları yerleri sorulmuştur. Araştırma sonucunda, çocukların tehlikeli alanlar olarak gördükleri yerlerin başında, trafik, yabancılar arasında kaybolmak, trenler ve terör gelmektedir. (Furedi, 2013, s.20). Bu araştırma sonucunda çocuğun trafikten, trenlerden veya terörden korkmaları her ne kadar somut ve anlaşılabilir olsa da, yabancından korkan çocuk imgesini anlamlandırmak ancak “korku kültürü” bağlamında mümkün olabilir. Çünkü yabancından korkmak ve yabancıya karşı temkinli yaklaşmak dış dünyanın güvensizliğini temsil anlamı taşımaktadır. Bu noktada ayrıca çocuğa “yabancı” kavramına karşı bir sınırlandırma getirilmemekte, “hiç bir yabancıyla konuşma, yabancılardan bir şey alma” denilerek çocuk dış dünyadan, toplumsal hayattan izole edilmektedir. Bu yabancı korkusu çocukların özgürlüğü deneyimlemelerine ve yaşam içinde öğrenmelerine de çok ciddi sınırlamalar getirmektedir. Buna ilişkin somut bir veriyi Gill (2007) İngiltere’de yapılan bir araştırmadan aktarmaktadır. Buna göre, 1971 yılında yedi-sekiz yaşlarında her on çocuktan sekizi okula kendi başına giderken 1990’da bu sayı onda birden daha düşük bir sayıya inmiştir. Benzer şekilde, yedi yaşındaki çocuklar arkadaşlarına ve/veya alışverişe kendi başlarına giderlerken 1990’da bu işler için erişilmesi gereken yaş on ve üstüne çıkmıştır (Gill, 2007, s.12).

Korku kültürünün egemen olduğu, var olan veya yeni üretilen risklerin sürekli gündemde bulunduğu günümüz toplumlarında “tehlikeli yabancı imgesi” eskiden akla dahi gelmeyecek sorunları hayatın merkezine taşımakla kalmayıp, hayal gücünün sınırlarını zorlayan risk üretimlerinin de önünü açmaktadır. Artık anneler çocuklarını markete yolladıklarında çocuğunun sadece markete gideceğini veya arkadaşlarını gördüğünde onlarla oyun oynayacağını düşünmemekte, aklına bin bir türlü tehlike senaryoları gelmektedir. Özellikle medyanın olayları hikâyeleştirmesi ve abartılı sunuşlarla insanlara aktarması sebebiyle artık dünya çocukların şiddetin kucığına düştüğü vahşi bir orman olarak toplumun gözünde tezahür ediyor. Tehlike ve risklerle dolu bir dünyada “yabancı” ise hoş sürprizlerin kaynağı değil korkunç tehlikelerin sebebi olarak görülmektedir. Dolaylı olarak çocuk için yabancı “güvenilmez” bir konum almaktadır. Bu sebeple, dış dünya ile sınırlı ve ihtiyat kaydı ile ilişki kurmaktadır. Bu da çocukları sosyal hayattan zamanla izole etmektedir. Asosyal çocuklar ileriki aşamada benmerkezci bir psikolojiye sahip, toplum içerisinde sadece bir “birey” olarak yalnızlaştırılmış şekilde hayatını sürdürme riskiyle karşı karşıyadır.

5. Yabancı Tehlikesine Karşı Söylemler

Çocuğun “yabancı” ile ilişkisinde risk söylemlerinde bulunanlara karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Bunlar, çocuklara yönelik tehlikelerin yabancılardan çok daha fazla çocuğun tanıdıkları arasından geldiğine dair istatistiki deliller sunmaktadırlar. Medya, genellikle çocuk kaçırma, uyuşturucu ve alkol bağımlılığından ölen çocuklar, dışarıda çocukların yaşadıkları zorbalıklar hakkındaki haberler vermektedir. Çocuğun ev içinde yaşadığı kazalar veya istismarlar üzerinde çok durulmamaktadır. Bu sebeple yapılan çalışmalarda ebeveynlerin %98’inin “tehlikeli yabancı”lara karşı çok büyük korkuları olduğu tespit edilmektedir. Ancak bu “tehlikeli yabancı” söylemine karşı çıkan bazı araştırmalar bu söyleme kökten meydan okuyucu veriler sunmaktadırlar. Örneğin İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre, 1984 ile 1994 yılları arasında her yıl 14 yaş altında en fazla 6 çocuk yabancılar tarafından öldürülmüştür. Diğer

tarafından her yıl ortalama 600 kişi ev içindeki kazalardan ölmektedir (Harden, 2000, s.44). Genel olarak bakıldığında zaman bu iki veri birbiriyle zıtlık göstermektedir. Ev kazalarında ölen kişilerin sayısı yabancı biri tarafından öldürülen çocuk sayının ortalama yüz katı daha fazla olmasına rağmen risk toplumunda en güvenilir mekân olarak bireylerin algısı “ev”dir. Diğer taraftan yabancıdan zarar gelebilmesine yönelik ihtimalin bu kadar vurgulanması, öbür yandan yakın çevreden çocuğa gelebilecek zararın göz ardı edilmesi istatistiksel verilerle tam anlamıyla örtüşmemektedir. Türkiye Psikiyatri Derneği’nin Türkiye’deki cinsel istismara ilişkin verileri de, istismarcıların yüzde 85’inin çocuğun tanıdığı birisi olduğuna dikkat çekmektedir (TPD, 2015). Bu tür veriler “yabancı”ya karşı oluşturulan tehlike algısının abartılmakta olduğunu ve tam olarak gerçeği yansıtmadığını gösterdiği gibi çocuğun kendi aile/akraba çevresine bile güvenmemesi fikrini de pekiştirmektedir. Bu durum da yakın çevreden de uzaklaşmak ve duvarlar örmek risklerden bir kaçış yöntemi sayılmamalıdır. Burada dikkat çekici olan husus var olan gerçekliğin medya tarafından abartılı bir şekilde sunulmasının insanlar üzerinde bıraktığı derin ve kalıcı etkilerdir. Anne-babası dışındaki herkese karşı tetikte ve temkinli bir tutum belirleyen çocuklar bu koşullar altında “ihtiyat ilkesini” benimsemektedir. “Yabancı”nın tanınmayan ve bilinmeyen tarafının bir tehlike faktörü olarak algılanması, risk toplumlarında bireylerin yabancıya karşı yüksek duvarlar örmesine sebep olmuştur.

6. Çocuk-Risk Söyleminde Örtük Amaçlar

Risk toplumunda çocuklarla ilgili risk ve korku söylemlerinin üretilmesinin, geliştirilmesinin ve pekiştirilmesinin en az iki amaca hizmet ettiğinden söz edilebilir. Bunlardan birincisi, çocuklara yönelik risk endüstrisinin oluşturulmasıdır. Çocuğunu en iyi ve güvenli koşullarda yetiştirmek isteyen ebeveynler, çocuklarını tehlikelerden korumak amacıyla sunulan bütün hizmetleri sorgusuz sualsiz kabul etmektedir. Pedagoglar, psikologlar, aile danışmanları, güvenlik ürünleri ve hizmetleri, özel eğitim kurumları, gıda ve sağlık sektörleri, ulaşım sektörü,

kapalı alan eğlence sektörü vb. birçok meslek ve sektör toplumun bu eğiliminden beslenmektedir. Bunlar, öncesinde korkunun temelini oluşturulduğu daha sonra da riskten kaçınma için yönlendirilen yöntemlerdir. Gerçekte risk sektörü gündelik yaşamda tehlikelerden kesin bir koruma sağlayamamaktadır ancak üretilen korku ve tüketilen risklerden korunma yöntemleri sürekli güncellenmekte, kapitalist sisteme hizmeti devam ettirilmektedir. Dolayısıyla çocuk ve risk söylemleri gerçekte kapitalizmin bilinçli olarak ürettiği ve onu besleyen bir söylem niteliği taşımaktadır.

İkincil olarak, risk ve korkuya dair söylemlerin hayatımızın odak noktası haline getirilmesinin çocukluk ve çocuk yetiştirme anlayış ve pratiklerini küreselleştirme amacına hizmet ettiğinden söz edilebilir. Riskler ve tehlikelere karşı oluşturulan küresel fikir akımları, küresel korkulara dönüştürülüyor. Sosyal korkuların küresel bir dağılım yaşamasında medyanın etkisi kaçınılmazdır. Dünyanın herhangi bir yerinde olan tehlikeli bir olay insanların kendi ülkesinde, yerinde, sokağında hatta kendi ailesinin içinde bile olabileceği algısını yaratmaktadır. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir tecavüz, bir hastalık, bir istismar Çin’de, Amerika’da, Almanya’da, Bahama’da ya da Ekvator’da yaşayan insanların başına da gelebileceği algısı oluşturulmakta ve risk endüstrisinin basmakalıp yöntemleri her tarafa yayılmaktadır. Bu süreç beraberinde ailelerin çocuklarına karşı küresel tutumlar oluşturmasına neden olmaktadır. Üretilen ve topluma sunulan risklerde, oluşan korkular da, tüketilen risklerden korunma endüstri de küresel bir yayılma göstermektedir. Bu durum da ailelerin yerel ve ulusal kültürel davranışlarının silinmesine, soyut ve genelleştirilmiş tutumlar sergilemesine sebep olmaktadır. Gündelik yaşamın bir parçası olan tehlikeleri ve riskleri her an herkesin başına gelebilecek ve bir felakete sebep olabilecek bir tehlike gibi sunan medya ve uzmanlar koalisyonu daha sonra yine kendi kanallarıyla halka bağlamdan bağımsız çözümler sunmaktadır. Böylece, bir yandan ebeveynlik diğer yandan çocukluk aynı normlar ve pratikler etrafında şekillenmekte, küresel bir çocukluk ve

küresel bir ebeveynlik kültürü üretilmektedir. Amerikalı bir çocuk ile Türk ya da Japon bir çocuk arasındaki değerler ve yaşam pratikleri arasındaki farklar minimum düzeye düşmektedir. Benzer şekilde Fransız ya da İngiliz bir ebeveyn ile Brezilyalı ya da Koreli bir ebeveyn arasındaki ebeveynlik değer ve pratikleri de giderek birbirine benzemektedir. Bu bağlamda değişen babalık rolleri özellikle dikkat çekicidir. Modern toplumda babalık, çocukla bir arkadaşlığa ya da “ikincil bir anneliğe” dönüşmektedir ki bu dönüşüm ayrı bir çalışmada ayrıntılı bir incelemeyi hak etmektedir.

Medya ve uzmanlar koalisyonunun üretip sunduğu küreselleştirilmiş çocukluk ve ebeveynlik değer ve pratikleri aslında Batılı değer ve pratiklerdir çünkü bunların tümü, yukarıda değinildiği gibi, modern Batının çocukluk anlayışına dayanmaktadır. O halde çocuk ve risk söylemlerinin çocukluk ve ebeveynlik değer ve pratiklerinin batılılaştırılması amacına hizmet ettiğini düşünmek abartılı bir çıkarım olmayacaktır.

7. Sonuç ve Tartışma

Risk toplumunda çocuğun konumu geçmiş dönemlerden birçok noktada farklılık göstermektedir. Çocukların büyümesi kozasının içinden çıkmaya çalışan kelebeğe benzetilir. Eskiler çocukların kendi kozalarından çıkmalarını beklerlerdi. Daha sonrasında aileler çocuklarının bu kozadan bin bir güçlükte tek başına çıkmaya çalışma sürecine dayanamadı ve çocuğun bir adım önünden gidip ona yardımcı olmayı seçti. Bu durum kanat açıp uçmaya çalışan çocukların büyümelerini engelledi. Risk toplumunda ise aileler çocuklarını korumak adı altında kozaya hapsedti. Hatta yeri geldi koza zarar görmesin diye bir kılıf da kendileri ördüler... Risk toplumunda çocuk kozadan çıkamayan kelebeğin hikâyesidir aslında... Bazen kozayı korumaktan içerisindeki kelebeğin unutulduğu bir koza...

Tehlikelerle dolu bir dünyada çocuğunu korumak isteyen anne babalar çocukları için en “güvenilir” mekânların arayışına girmekte,

çocukları ile en doğru şekilde iletişim kurmaya çalışmaktadırlar. Bu çalışmada, öncelikli olarak Ulrich Beck'in "risk toplumu" kavramı çerçevesince oluşan yeni düzen ele alınmış ve ayrıca günümüz dünyasında var olan tehlikeler üzerinde durulmuştur. Bu tehlikelerin farkındalığını arttırma sürecinde geleneksel kalıplardan ve geçmiş kültürlerden kopuşlar yaşanmış ve bu durum yerini "korku kültürü"ne bırakmıştır. Toplumda gündelik yaşam koşullarını da derinden etkileyen bu süreç, öncelikli olarak anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkiye farklı boyutlar getirmiştir. Çocuklarını 'tehlikelerden ve risklerden' korumak isteyen aileler zamanla gündelik yaşam içerisinde pek çok şeyi çocukları için birer tehlike olarak görmeye başlamışlardır. Bu süreç beraberinde çocukların çevresindeki insanlara olan güven duygularını yitirmelerine sebep olmuştur. Anne babalar artık paranoyak bir şekilde en yakınlarına dahi çocuklarını "emanet" edemeyeceklerini düşünmektedirler. Risk toplumu aynı zamanda nesil farklılıklarını da derinleştiren, geleneksel aktarımların önünü kesen bir zihniyet oluşturmaktadır. Yeni nesil anne-babalar yakın çevredeki büyüklerine çocuklarını emanet edebilmenin çok ötesinde onların tavsiyelerinin de yeterli ve doğru olmadığı noktasında bir ortak kanaate sahiptirler. Risk toplumunda, iyi anne baba olmanın ön koşulu çocuk anne rahmine düştüğü andan itibaren çocuğa yönelik risklerin ve tehlikelerin listesini yapmaktan geçmektedir. Ebeveynler bu dönemde öncelikli olarak çocuğa güvenli bir ortam hazırlama girişiminde bulunmaktadır. Bununla beraber sağlıklı bir yaşam için sunulan yol haritalarını takip etmektedirler. Bu yol haritalarını takip etmek de risk toplumunda yetişecek bir çocuk için tam anlamıyla yeterli olmayacağından, iyi anne babalar bu süreç içerisinde uzmanlardan ve danışmanlardan ek destek almaktadırlar. "Gebelik öncesi danışmanlık" ile başlayan süreç çocuğun her yaşına uygun olarak geliştirilen uzmanlık alanları ile ailelere destek hattı oluşturmaktadırlar. Ancak uzmanlık ve danışmanlık konusunda süreç içerisinde bazı çatışmalar yaşanmaktadır. Her uzmanın kendisini farklı kılmak için verdiği kendilerine özgü tavsiyelerin geçerliliği tam olarak kanıtlanmadığı için pek çok farklı yol haritaları çıkmaktadır. Bu haritalar kendi içlerinde zıtlıkları da

barındırmaktadır. Ayrıca zamanla geçerliliklerini de kaybetmektedirler. Ancak yine de aileler “korku kütürü”nün bu kadar hâkim olduğu ve iyi anne-baba yarışının abartılı bir şekilde devam ettiği risk toplumunda, anne-babalık rollerine uzmanların etkileri altında devam etmektedir. Bu karmaşanın çocuklar üzerine tesiri onların ileriki yaşlarında daha net olarak görülüp analiz edilecektir. Anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkinin önemli bir diğer boyutu ise anne-babaların çevreye duyduğu güven eksikliğinin çocuğun yaşamında da etkili olmasıdır. Risk toplumunda toplumsal olaylardaki risklerin artışına olan inanç beraberinde kişilere olan güvensizliği de getirmiştir. Anne-babanın çevredeki insanlara güven duymaması çocuktaki emniyetsizlik hissini de artırmaktadır. Bu durum bir sonraki aşamanın temeli niteliğindedir. Anne-babanın dış dünyaya karşı şüphelerini çocuğa aktarmasıyla çocuğun dış dünyadaki “yabancı” ile ilişkisini de derinden etkilemektedir.

Riskler konusunda ileriye düşünerek “yabancı”dan sakınma durumu, çocuğun sosyal ilişkilerini zorunluluklar dışında neredeyse hiç noktasına indirmiştir. “Tehlikeli yabancı” imgesi çocuğun asosyalleşmesiyle beraber aileleri çılgın bir gözetim ve denetim ağına hapsetmiştir. Bu yeni sistemde iyi bir anne-baba olmanın temel kuralı çocuğunu kimseye emanet etmemek, her zaman gözetlemektir. Bu koşullar altında çocuk yakın akrabaya, bir komşuya yahut arkadaşının evine gidememektedir. Ayrıca anne ve babası olmadan dışarıda atacağı her adımı takip etmek iyi ebeveynin yapması gereken kurallar listesinde mevcuttur. Özellikle medya ve teknoloji kanallarıyla çocuğun istismarı üzerine yapılan yayınların çıkışı gibi büyümesi aileleri paranoyak düzeyde çocuğu kontrol etme gerekliliği içerisine sokulmaktadır. Güvensiz çevreden çocuğunu korumak isteyen anne-babalar, çocuğun yabancıyla ilişkisini sifıra çekmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte yabancıya da çocukla ilişkisi engellenmektedir. Risk toplumunda dış dünyadan herhangi birinin yani bir “yabancı”nın bir çocuğu sevmeye, uyarmaya, yardım etmeye, yardım isteme gibi herhangi bir hakkı kalmamıştır. Dış dünya ile minimum ilişki kurdurulan çocuk zaman içerisinde insanlara dair güven yitimine uğrar ve

sosyal hayattan izole olur. Risk toplumunda yabancı-çocuk ilişkisi aslında bir açıdan bakıldığında yabancı-çocuk ilişkisizliği anlamını taşımaktadır. Bu da çocuğun ileriki süreçte toplumsal hayattaki konumunu ve insanlarla ilişkisini doğrudan etkileyecektir.

Çocukların yakın çevrelerinden ve yabancından uzaklaşmasına yönelik algı oluşturulması toplumun geleceği için önemli riskler barındırmaktadır. Riskler ve tehlikelerden kaçınma eğilimi olarak insan ilişkilerde yaşanan kopuş, bireylerde yaşadığı topluma ve diğer topluluklara karşı “güvensizlik” oluşturmaktadır. Samimiyet ve güven tabanlı var olan insani ilişkiler zamanla zoraki ve kısıtlı bir iletişim biçimine dönüşmektedir. Bu durum toplumda yaşanan olaylarda insanların duyarsız ve ilgisiz bir tavır geliştirmesine sebep olmaktadır. Önceleri yaş grupları arasında yaşanan “kuşak farkları, kuşak çatışmaları” korku kültüründe artık “kuşak kopması/ayrılması” haline devinmektedir. Bu dönüşümle birlikte çocuğa karşı samimiyet içeren ilişkiler korku kültürü içinde yok olmaktadır. İlişkilerdeki bu belirsizlik gündelik hayat pratiklerini de etkilemektedir. Toplum içerisindeki konumunu tam olarak bilemeyen çocuklar zamanla kendisinden ne beklediği ve dışarıda kendisinin nasıl davranmasını bilemediği bir ikileme düşebilme riskiyle karşı karşıyadır. Dış dünyadan gelecek risklere karşı bu kadar fazla ve tepkisel duyarlılaşma sebebiyle bireylerin sosyal hayatlarında birbirlerine yardım etmekten dahi çekinir durumuna gelinmektedir. Bu sebeple, yolda kaybolan bir çocuk görüldüğü ya da bir çocuğun düştüğü zamanlar gibi ihtiyaç anlarında bireyler ne yapacaklarını bilmez bir hale gelip, duyarsızlaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu sürecin toplumsal anlamda yaşayacağı en büyük kayıp ve en büyük tehlike “cemaat/topluluk” bilincini kaybetmesi olacaktır.

Sonuç olarak risk ve tehlikelerin hâkim olduğu ileri sürülen ve bunların temelinde oluşturulan korku kültürü sosyal hayatta çocuğun konumunu ve ilişkiler ağını tarihsel ve toplumsal bağlamından bağımsız olarak değiştirmektedir. Risk toplumu, bu toplumlardaki sosyal korkular ve bunların bireyler arasındaki ilişkilere etkisini derinlemesine inceleyen

çalışmalar günümüzde çok sınırlı sayıdadır. Bu çalışma bu anlamda bir durum tespit çalışması niteliğindedir. Risk toplumunda çocuğun ailesi ve yabancı ile olan ilişkisi, belirtilen hususlarda dikkatle ele alındığı zaman bazı noktalarda farkındalık oluşturmak gerekmektedir. Öncelikli olarak, günümüz toplumunda her hareketi bir risk ve tehlike sebebi olarak görsek dahi eylemsizlik bir riskten korunma yöntemi sayılmamalıdır. Çevreden kopuş, sosyal hayattan uzaklaşma var olan bütün risklerden bizleri korumaya yetmez. Özellikle çevresel riskler konusunda tamamen bir kaçış mümkün değildir. Evde kalmak, bireysel hareket etmek de bir güvenlik sistemi sayılamaz. Aynı şekilde toplumsal ilişkilerdeki güvensizlik durumu ve bu durum sebebiyle kopan ilişkiler, toplumu risklerden kurtarmaz tam tersine çok başka ve çok ciddi yeni sorunların oluşmasına sebebiyet verebilir. Nitekim Aristoteles'in de belirttiği gibi "insan toplumsal bir canlıdır" ve sosyal ilişkiler fitratı gereği kurulmalıdır. Çocuğu cam fanusta yetiştirmek onu dünya üzerindeki risklerden korumaktan öte anne-babaların kendilerini rahatlatma biçimi gibidir. "Çocuğumun başına bir şey gelirse yaşayamam" düşüncesiyle onu tüm risklerden ve tehlikeli ortamlardan koruma çabası, çocuğu boğar, keşfetme duygusunu ve doğru karar verme yetisini köreltir. Bu durumda çocuğa sağlıklı bir gelecek değil, korkudan pasifleşmiş ve yalnızlığın esiri olmuş günlerle dolu bir gelecek sunulmaktadır.

Anne ve babaların kendi otoritelerini yetersiz gördükleri kısımlarda çaresizce uzmanlara danışma ve sadece onların dediklerini uygulama haline gelmeleri, hem anne-baba hem de çocuk için çok sağlıklı bir durum oluşturmamaktadır. Çünkü "uzman" tavsiyeleri genel itibariyle basmakalıp bilgilerden oluşmaktadır ve büyük bir genelleme içermektedir. Ayrıca uzmanlar bir anne ve babadan daha iyi çocuğunu tanıyan, bilen, ruhsal iniş çıkışlarını anlayabilen biri değildir. Verilen tavsiyelerin anne-babaların kendi tutumlarından daha iyi oldukları her zaman doğruluk payı taşımamaktadır. Aslında geline nokta da anne-babalar aradıkları desteği çocuğunu tanımayan uzmanlardan ziyade daha yakın çevresindeki hem

kendilerini hem de yaşadıkları sıkıntıları daha iyi bilen insanlardan almasının daha olumlu sonuçlar verebileceği düşünülebilir.

Riskler ve tehlikelerle başa çıkmak için sürekli üretilen stratejiler sarmalında insan kendi korunma içgüdüsünün yitimini yaşamaktadır. Sosyal korkularıyla yüzleşmekten korkan bireyler, verilen tavsiyeleri bilinçsizce yerine getirme çabası içerisine girmektedir. Ancak asıl problem kimselere güvenemeyen anne-baba ve çocuk için güvenilir bir toplumun nasıl kurulabileceğidir. Bu bağlamda, risk toplumunda üzerinde durulması gereken nokta da tehlikelerin büyüklüğü ve hayatımızda kapsadığı alandan öte merhamet, sevgi, dayanışma gibi birliktelik duygularının kuvvetli olmasıdır. Yetişkinler kendi korkularını zamanla çocuklarına aktarmaktadırlar. Bu koşullar altında bizim geleceğe bıraktığımız miras bir tutam risk ve bolca sosyal korkular barındıran yalnız bir yaşam olacak gibi gözükmektedir.

KAYNAKLAR

- Altan**, H. Z. (2006). “Kişilerarası İletişimde Bir Sosyal Baskı Düzenine: Korku Kültürü.” İletişim Fakültesi Dergisi, 25, 5-16.
- Beck**, U. (2011). Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.). İstanbul: İthaki.
- (2013). Siyasallığın İcadı (N. Ülner, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Council of Europe Portal**, (2015) “The Underwear Rule” (İç Çamaşırı Kuralını Nasıl Öğretmeli). www.underwearrule.org/howto_tr.asp (Erişim tarihi: 28 Kasım 2015).
- Çuhacı**, A. (2007). “Ulrich Beck’ın Risk Toplumu Kuramı,” Sosyoloji Dergisi, 3(14), 129-157.
- Daniel**, Brigid (2010) “Concepts of Adversity, Risk, Vulnerability and Resilience: A Discussion in the Context of the ‘Child Protection System,” Social Policy & Society 9:2, 231–241
- Furedi**, F. (2013). Paranojak Anne-Babalık (A. Tüfekçi, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- (2014). Korku Kültürü (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens**, A. (2014). Modernite ve Bireysel-Kimlik (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları
- Gill**, Tim (2007) No Fear Growing up in a Risk Averse Society. Calouste Gulbenkian Foundation. ISBN 978 1 903080 08 5
- Harden**, J. (2000). “There’s no Place Like Home The Public/Private Distinction in Children’s Theorizing of Risk and Safety,” Childhood, 7(1), 43-59. doi: 10.1177/0907568200007001005.
- Knaak**, Stephanie J. (2010) “Contextualising Risk, Constructing Choice: Breastfeeding and Good Mothering in Risk Society,” Health, Risk & Society Vol. 12, No. 4, August 2010, 345–355.
- Postman**, Neil (1995). Çocukluğun Yokoluşu. (K. İnal, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sayar**, Kemal (2013). “Sonsöz” Paranojak Anne-Babalık içinde Furedi, F. (A. Tüfekçi, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Stokes**, M. A. (2009). “Stranger Danger: Child Protection and Parental Fears in the Risk Society,” Amsterdam Social Science, 1(3), 6-24.
- TPD** (2015) “Başkanın Mesajı” içinde Çocuk İstismarıyla Mücadele Derneği web sitesi: <http://www.cim-der.org/index.html> (Erişim tarihi: 30 Kasım 2015).
- Türk Dil Kurumu** (2015). “risk,” Genel Türkçe Sözlük: : http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.565b822baf06a4.23909335 (Erişim tarihi: 26 Kasım 2015).